

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 18ης Οκτωβρίου 1990 *

Στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-297/88 και C-197/89,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Tribunal de première instance των Βρυξελλών αφενός και του Cour d' appel των Βρυξελλών αφετέρου προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης της ΕΟΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο της δίκης που εκκρεμεί ενώπιον των αιτούντων δικαστηρίων μεταξύ

Massam Dzodzi

και

Βελγικού Δημοσίου,

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία:

- στην υπόθεση C-297/88, ορισμένων κοινοτικών διατάξεων που αφορούν το δικαίωμα διαμονής και παραμονής των συζύγων των υπηκόων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ειδικότερα του κανονισμού (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 64)·
- στην υπόθεση C-197/89, των άρθρων 8 και 9 της οδηγίας 64/221/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 16),

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους O. Due, Πρόεδρο, G. F. Mancini, T. F. O'Higgins, J. C. Moitinho de Almeida, G. C. Rodríguez Iglesias, προέδρους τμήματος, F. A. Schockweiler και F. Grévisse, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Darmon
γραμματέας: D. Louterman, κύρια υπάλληλος διοικήσεως

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Massam Dzodzi, εκπροσωπούμενη από τους Luc Misson και Jean-Paul Brilmaker, δικηγόρους Λιέγης,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη στην υπόθεση C-297/88 από τον Αντιπρόεδρο της Κυβερνήσεως, Υπουργό Δικαιοσύνης και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, και στην υπόθεση C-197/89 από τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως, Υπουργό Δικαιοσύνης και Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, με δικηγόρο τη Martine Scarcez, δικηγόρο Βρυξελλών,
- η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον Étienne Lasnet, νομικό σύμβουλο,

έχοντας υπόψη την έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Massam Dzodzi, εκπροσωπούμενης από τους Luc Misson, Marc-Albert Lucas και Jean-Louis Dupond, δικηγόρους Λιέγης, και της Επιτροπής, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 22ας Μαΐου 1990,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 3ης Ιουλίου 1990,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Με Διάταξη της 5ης Οκτωβρίου 1988 που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 12 Οκτωβρίου 1988, το Tribunal de première instance των Βρυξελλών, δικάζον κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, υπέβαλε, κατ' εφαρμογή του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, τρία προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν, αφενός, το δικαίωμα διαμονής στο έδαφος κράτους μέλους του συζύγου υπηκόου του κράτους αυτού και, αφετέρου, το δικαίωμα παραμονής του συζύγου υπό τους όρους που προβλέπει ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 64), και, τέλος, το δικαίωμα διαμονής και παραμονής στο έδαφος κράτους μέλους του συζύγου υπηκόου άλλου κράτους μέλους.
- 2 Με Διάταξη της 16ης Μαΐου 1989 που περιήλθε στο Δικαστήριο στις 22 Μαΐου 1989, το Cour d' appel των Βρυξελλών, δικάζον την έφεση που ασκήθηκε κατά της προαναφερθείσας Διατάξεως του Tribunal de première instance, υπέβαλε, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 177 της Συνθήκης ΕΟΚ, δύο πρόσθετα προδικαστικά ερωτήματα αναφερόμενα στα άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 64/221/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 16) και ειδικότερα στις συνθήκες υπό τις οποίες τα πρόσωπα που εμπíπτουν στην οδηγία μπορούν να προσβάλλουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων την άρνηση χορηγήσεως τίτλου διαμονής ή την απόφαση περί απομακρύνσεως από την επικράτεια κράτους μέλους.
- 3 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο δίκης μεταξύ της προσφεύγουσας της κύριας δίκης, Massam Dzodzi, που έχει την ιθαγένεια του Τόγκο και είναι χήρα του Julien Herman, βέλγου υπηκόου, και του Βελγικού Δημοσίου που αρνήθηκε να της αναγνωρίσει δικαίωμα διαμονής ή παραμονής στο έδαφός του.
- 4 Κατά το άρθρο 40 του βελγικού νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980 περί εισόδου στην επικράτεια, διαμονής, εγκαταστάσεως και απομακρύνσεως των αλλοδαπών (*Moniteur belge* της 31. 12. 1980, σ. 14584): « Εφόσον ο παρών νόμος δεν ορίζει άλλως, με αλλοδαπό ΕΚ εξομοιούνται, ανεξαρτήτως ιθαγένειας, τα ακόλουθα πρόσωπα: ο σύζυγος ... εξομοιούται επίσης ο σύζυγος Βέλγου, ... ».

- 5 Η Dzodzi εισήλθε στο Βέλγιο στις αρχές του 1987 και στις 14 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους παντρεύθηκε τον Julien Herman. Εν συνεχεία ζήτησε από τις αρχές το δικαίωμα παραμονής ως σύζυγος βέλγου υπηκόου, δικαίωμα το οποίο, κατά την άποψή της, αναγνωρίζουν οι κοινοτικές οδηγίες και οι κοινοτικοί κανονισμοί. Οι αρχές δεν απάντησαν στην αίτηση αυτή. Οι δύο σύζυγοι αναχώρησαν για το Τόγκο όπου διέμεναν από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούλιο του 1987, χωρίς να ενημερώσουν τις βελγικές αρχές. Λίγο μετά την επιστροφή τους στο Βέλγιο, ο Herman απεβίωσε στις 28 Ιουλίου 1987. Οι αιτήσεις για τη χορήγηση τίτλου παρατεταμένης διαμονής στο Βέλγιο που υπέβαλε στη συνέχεια η Dzodzi απορρίφθηκαν.
- 6 'Όταν εκδόθηκε κατ' αυτής διάταξη να εγκαταλείψει το βελγικό έδαφος, η Dzodzi υπέβαλε στο Tribunal de première instance των Βρυξελλών αίτηση ασφαλιστικών μέτρων και ζήτησε από το Δικαστήριο να αναστείλει την εκτέλεση της αποφάσεως και να υποχρεώσει το Βελγικό Κράτος να της χορηγήσει τίτλο διαμονής πενταετούς ισχύος.
- 7 Υπό τις συνθήκες αυτές το Tribunal de première instance των Βρυξελλών ανέστειλε τη διαδικασία μέχρις ότου το Δικαστήριο εκδώσει προδικαστική απόφαση επί των ακολούθων ερωτημάτων.

« Α — Ως προς το δικαίωμα διαμονής

Υπήκοος τρίτης χώρας νυμφεύεται βέλγο υπήκοο ο οποίος αποβιώνει περίπου έξι μήνες μετά τον γάμο. Εκτιμώνται οι προϋποθέσεις χορηγήσεως του δικαιώματος διανομής σε μη κοινοτικό υπήκοο, σύζυγο βέλγου υπηκόου, κατά τον χρόνο της εισόδου στο Βασίλειο, κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως αδείας διαμονής ή κατά τον χρόνο λήψεως της αποφάσεως εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος;

Θίγεται το ενδεχόμενο δικαίωμα διαμονής από το ότι οι σύζυγοι απουσίασαν από τη χώρα επί περίοδο μεγαλύτερη των τριών και μικρότερη των έξι μηνών πριν από τη χορήγηση του τίτλου διαμονής και χωρίς να ενημερώσουν προηγουμένως τις διοικητικές αρχές για την ενδεχόμενη πρόθεσή τους να επανέλθουν αργότερα στο Βέλγιο. Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως, θίγεται το εν λόγω δικαίωμα από τον θάνατο του συζύγου που επήλθε μετά την επιστροφή στο Βέλγιο;

Β — Ως προς το δικαίωμα παραμονής

Υπό τα ανωτέρω περιγραφόμενα πραγματικά περιστατικά, μπορεί η εν λόγω χήρα να αξιώσει το δικαίωμα παραμονής στο Βέλγιο βάσει του κανονισμού 1251/70;

Γ — Επικουρικό ερώτημα

Το άρθρο 40 του βελγικού νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980 εξομοιώνει τον σύζυγο βέλγου υπηκόου με κοινοτικό υπήκοο. Επομένως, στην περίπτωση όπου η απάντηση στα δύο προηγούμενα ερωτήματα είναι αρνητική λόγω της βελγικής ιθαγενείας του αποβιώσαντος και μόνο, θα μπορούσε η ενδιαφερόμενη να αξιώσει δικαίωμα διαμονής ή δικαίωμα παραμονής αν ο αποβιώσας σύζυγός της ήταν υπήκοος άλλου κράτους μέλους της Κοινότητας; »

- 8 Η Dzodzi άσκησε έφεση κατά της Διατάξεως αυτής ισχυριζόμενη ότι ο δικαστής των ασφαλιστικών μέτρων δεν αποφάνθηκε επί του παραδεκτού της αιτήσεως και αρνήθηκε να διατάξει προσωρινά μέτρα προκειμένου να διαφυλαχθούν τα δικαιώματα της αιτούσας.
- 9 Με Διάταξη της 16ης Μαΐου 1989 το Cour d' appel των Βρυξελλών υποχρέωσε το Βελγικό Δημόσιο να χορηγήσει στην Dzodzi άδεια προσωρινής διαμονής ισχύουσα μέχρι το πέρας της διαδικασίας ασφαλιστικών μέτρων και υπέβαλε στο Δικαστήριο τα εξής δύο επιπλέον ερωτήματα:
 - « 1) Παρέχει η οδηγία 64/221 του Συμβουλίου ΕΟΚ της 25ης Φεβρουαρίου 1964 στους υπηκόους κράτους μέλους, ως προς τους οποίους έχει ληφθεί απόφαση εισόδου, αρνήσεως χορηγήσεως ή αρνήσεως ανανεώσεως αδειάς διαμονής ή απόφαση απομακρύνσεως από το εθνικό έδαφος, το δικαίωμα να ασκούν « τις προσφυγές που δύνανται να ασκήσουν οι ημεδαποί κατά των πράξεων της διοικήσεως; » (άρθρο 8).

Στο Βέλγιο, οι ημεδαποί που απειλούνται από επικείμενη ζημία που θα μπορούσε να προκληθεί από πράξη της διοικήσεως, της οποίας αμφισβητείται η νομιμότητα, μπορούν να υποβάλουν στον πρόεδρο του Tribunal de première instance, βάσει

του άρθρου 584 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, αίτηση κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων προκειμένου να υποχρεωθεί η δημόσια αρχή να λάβει μέτρα προς διασφάλιση των απειλουμένων συμφερόντων τους ή να αναστείλει προσωρινώς τα αποτελέσματα της βαλλομένης πράξεως.

Είναι δυνατό, σύμφωνα με τις πιο πάνω διατάξεις της οδηγίας 64/221, να απαγορευθεί στα πρόσωπα που αντλούν δικαιώματα από την οδηγία αυτή η δυνατότητα προσφυγής στη διαδικασία των προσωρινών μέτρων;

2) Πρέπει το άρθρο 9 της οδηγίας να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιβάλλεται να αναγνωρισθεί στους ενδιαφερομένους το δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής που να τους επιτρέπει να ζητήσουν, πριν από την εκτέλεση του βαλλομένου μέτρου, την επείγουσα παρέμβαση εθνικού δικαστηρίου προκειμένου να πετύχουν έγκαιρα τη λήψη των μέτρων προστασίας των απειλουμένων δικαιωμάτων τους; »

- 10 Στην έκθεση για την επ' ακροατηρίου συζήτηση αναπτύσσονται διεξοδικώς τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης, η ισχύουσα ρύθμιση καθώς και οι γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο. Τα στοιχεία αυτά του φακέλου δεν επαναλαμβάνονται πιο κάτω παρά μόνο καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

Όσον αφορά το αντικείμενο των προδικαστικών ερωτημάτων

- 11 Τα ερωτήματα που υπέβαλε το Tribunal de première instance των Βρυξελλών συνίστανται, στην ουσία, στο αν και υπό ποιες προϋποθέσεις οι κοινοτικές διατάξεις αναγνωρίζουν δικαίωμα διαμονής ή δικαίωμα παραμονής στο έδαφος κράτους μέλους υπέρ υπηκόου τρίτης χώρας υπό μόνη την ιδιότητα του συζύγου κοινοτικού υπηκόου. Δεδομένου ότι το εθνικό δικαστήριο αναφέρεται ρητά στον προαναφερθέντα κανονισμού 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970, που εφαρμόζεται στους εργαζομένους και στα μέλη των οικογενειών τους, πρέπει να θεωρηθεί, ελλείψει άλλων στοιχείων της δικογραφίας, ότι η παραπομπή αφορά την περίπτωση του συζύγου κοινοτικού υπηκόου ο οποίος έχει ή είχε στο παρελθόν την ιδιότητα του εργαζομένου.
- 12 Τα δύο πρώτα ερωτήματα αφορούν την περίπτωση όπου ο κοινοτικός υπήκοος είχε, πριν αποβιώσει, όπως στην κύρια δίκη, την ιθαγένεια του κράτους μέλους στο οποίο ο σύζυγός του ζητεί την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής ή δικαιώματος παραμονής.

- 13 Το τρίτο ερώτημα υποβάλλεται επικουρικώς για την περίπτωση όπου το Δικαστήριο θα έκρινε ότι οι κοινοτικές διατάξεις δεν εφαρμόζονται υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες διότι η ιθαγένεια του κοινοτικού υπηκόου είναι η ιθαγένεια του κράτους στο οποίο η χήρα του επιθυμεί να διαμείνει ή να παραμείνει. Το ερώτημα αυτό αναφέρεται στην περίπτωση όπου ο εν λόγω υπήκοος είχε πριν από τον θάνατό του την ιθαγένεια άλλου κράτους μέλους. Για να δικαιολογήσει τη σκοπιμότητα του ερωτήματος αυτού και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει για την επίλυση της διαφοράς, το παραπέμπον δικαστήριο αναφέρεται στο άρθρο 40 του προαναφερθέντος βελγικού νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980. Από το προδικαστικό ερώτημα προκύπτει ότι το εθνικό δικαστήριο ερμηνεύει το άρθρο 40 κατά την έννοια ότι, με τη διάταξη αυτή του βελγικού εθνικού δικαίου, το αντικείμενο της οποίας είναι, κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες του νόμου, η πρόληψη της «αντίστροφης διάκρισης» έναντι των αλλοδαπών συζύγων βέλγων υπηκόων, ο εθνικός νομοθέτης θέλησε να επεκτείνει στους εν λόγω συζύγους το ευεργέτημα των κοινοτικών κανόνων που εφαρμόζονται στους συζύγους των υπηκόων των άλλων κρατών μελών οι οποίοι διαμένουν στο έδαφος του Βασιλείου του Βελγίου.
- 14 Με τα προδικαστικά ερωτήματα, το Cour d'appel των Βρυξελλών ζητεί από το Δικαστήριο να διευκρινίσει την ερμηνεία των άρθρων 8 και 9 της προαναφερθείσας οδηγίας 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, που αφορούν τις προσφυγές τις οποίες μπορούν να ασκήσουν οι ενδιαφερόμενοι κατά των αποφάσεων των αρχών κράτους μέλους περί αρνήσεως χορηγήσεως τίτλου διαμονής ή περί εφαρμογής μέτρων απομακρύνσεως από την επικράτεια. Το σκεπτικό της Διατάξεως περί παραπομπής αναφέρεται πάντως και στο άρθρο 40 του βελγικού νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980. Πρέπει επομένως να θεωρηθεί ότι το Cour d'appel αναφέρεται στην πραγματικότητα σε δύο περιπτώσεις: αφενός στην περίπτωση όπου το κοινοτικό δίκαιο έχει απευθείας εφαρμογή σε υποθέσεις όπως αυτή της κύριας δίκης και στην περίπτωση όπου οι κοινοτικοί κανόνες, η ερμηνεία των οποίων ζητείται, εφαρμόζονται μόνο μέσω των διατάξεων του προαναφερθέντος άρθρου 40.
- 15 Συνεπώς πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των προδικαστικών ερωτημάτων που υπέβαλαν τα εθνικά δικαστήρια: ορισμένα αναφέρονται μόνο στο κοινοτικό δίκαιο και σ' άλλα τα εθνικά δικαστήρια στηρίζονται στο προαναφερθέν άρθρο 40 για να δικαιολογήσουν το αίτημα της ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου. Τα δύο αυτά σημεία θα εξεταστούν διαδοχικά βάσει των κοινοτικών διατάξεων που ίσχυαν κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης χωρίς να ληφθούν υπόψη οι μεταγενέστερες διατάξεις της οδηγίας 90/364 του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, περί του δικαιώματος διαμονής (ΕΕ L 180, σ. 26) και της οδηγίας 90/365 του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1990, περί του δικαιώματος διαμονής των μισθωτών και μη μισθωτών εργαζομένων που έπαυσαν την επαγγελματική τους δραστηριότητα (ΕΕ L 180, σ. 28).

Όσον αφορά τα ερωτήματα που αναφέρονται στην ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου θεωρουμένου ως απευθείας εφαρμοστέου (πρώτο και δεύτερο ερώτημα του Tribunal de première instance των Βρυξελλών και ερωτήματα του Cour d' appel των Βρυξελλών)

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

- 16 Η Επιτροπή και το Βελγικό Δημόσιο υποστηρίζουν ότι η διαφορά στην κύρια δίκη αφορά περίπτωση καθαρά εσωτερική, δεδομένου ότι ο κοινοτικός υπήκοος η σύζυγος του οποίου ζητεί την αναγνώριση δικαιώματος διαμονής ή δικαιώματος παραμονής ουδέποτε εργάστηκε ή διέμεινε στο έδαφος άλλου κράτους μέλους πλην του κράτους καταγωγής του. Η Επιτροπή ζητεί κατά συνέπεια από το Δικαστήριο να κρίνει ότι οι κοινοτικές διατάξεις δεν έχουν εφαρμογή στην περίπτωση αυτή. Το Βελγικό Δημόσιο καταλήγει στο ότι το Δικαστήριο είναι αναρμόδιο να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων.
- 17 Η Dzodzi δεν αμφισβητεί τα επιχειρήματα αυτά, αναφέρεται δε με τις παρατηρήσεις της αποκλειστικά στα ζητήματα τα σχετικά με το προαναφερθέν άρθρο 40.
- 18 Πρέπει να σημειωθεί ότι τα περιστατικά που επικαλούνται η Επιτροπή και το Βελγικό Δημόσιο για να στηρίξουν την ύπαρξη καθαρά εσωτερικής καταστάσεως ανάγονται στην ουσία των προδικαστικών ερωτημάτων των εθνικών δικαστηρίων. Κατά συνέπεια μπορούν μεν να ληφθούν υπόψη στην απάντηση που θα δοθεί στα ερωτήματα αυτά, πλην όμως δεν ασκούν επιρροή στο ζήτημα της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί των προδικαστικών ερωτημάτων (απόφαση της 28ης Ιουνίου 1984, Hans Moser, σκέψη 10, 180/83, Συλλογή 1984, σ. 2539).
- 19 Κατά συνέπεια, η ένσταση που προβάλλει η Βελγική Κυβέρνηση ως προς την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

Επί της ουσίας

- 20 Η ελευθερία κυκλοφορίας εντός της Κοινότητας των συζύγων των εργαζομένων κοινοτικών υπηκόων ρυθμίζεται από τις διατάξεις του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33).

- 21 Εξάλλου, το δικαίωμα διαμονής και το δικαίωμα παραμονής των εν λόγω συζύγων στο έδαφος των κρατών μελών ρυθμίζεται από την οδηγία 68/360/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 43), ενώ το δικαίωμα παραμονής ρυθμίζεται από τον προαναφερθέντα κανονισμό 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970.
- 22 Ο κανονισμός αυτός και η οδηγία αυτή αποβλέπουν στην πραγματοποίηση των στόχων του άρθρου 48 της Συνθήκης που αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας.
- 23 Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, οι κοινοτικές διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων δεν εφαρμόζονται σε περιπτώσεις οι οποίες δεν παρουσιάζουν κανένα συνδετικό στοιχείο με αυτές που προβλέπει το κοινοτικό δίκαιο (απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1982, Morson και Jhanjan, σκέψη 16, 35/82 και 36/82, Συλλογή 1982, σ. 3723).
- 24 Τέτοια είναι η περίπτωση στην οποία αναφέρεται το εθνικό δικαστήριο, δηλαδή του υπηκόου τρίτης χώρας, συζύγου υπηκόου κράτους μέλους, οσάκις το δικαίωμα διαμονής ή το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του κράτους αυτού, το οποίο επικαλείται υπό μόνη την ιδιότητα του συζύγου, δεν συνδέονται καθόλου με την άσκηση, από τον κοινοτικό υπήκοο, της ελευθερίας κυκλοφορίας στο εσωτερικό της Κοινότητας.
- 25 Παρόμοια απάντηση αρμόζει στα ερωτήματα του Cour d' appel κατά το μέτρο που αναφέρονται μόνο στο κοινοτικό δίκαιο.
- 26 Η προαναφερθείσα οδηγία 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, των άρθρων 8 και 9, της οποίας την ερμηνεία ζητεί το Cour d' appel, εφαρμόζεται, υπό τους όρους που προβλέπει το άρθρο 1, στους συζύγους των κοινοτικών υπηκόων οι οποίοι διαμένουν ή μεταβαίνουν σε άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας είτε προκειμένου να ασκήσουν μισθωτή ή μη μισθωτή δραστηριότητα, είτε προκειμένου να αποδεχθούν υπηρεσίες.

27 Η περίπτωση στην οποία αναφέρεται το Cour d' appel δεν παρουσιάζει καμιά σχέση με τις περιπτώσεις που προβλέπει το άρθρο 1 της οδηγίας.

28 Πρέπει, επομένως, να δοθεί ως απάντηση ότι ο κανονισμός 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, η οδηγία 68/360, της 15ης Οκτωβρίου 1968, ο κανονισμός 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970 και η οδηγία 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, δεν εφαρμόζονται σε καθαρά εσωτερικής φύσεως περιπτώσεις κράτους μέλους όπως είναι η περίπτωση υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος, υπό μόνη την ιδιότητα του συζύγου υπηκόου κράτους μέλους, επικαλείται το δικαίωμα διαμονής ή το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος αυτού του κράτους μέλους.

Όσον αφορά τα ερωτήματα που αναφέρονται στην ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που εφαρμόζεται κατ' επιταγή του άρθρου 40 του βελγικού νόμου της 15ης Δεκεμβρίου 1980 (τρίτο ερώτημα του Tribunal de première instance των Βρυξελλών και ερωτήματα του Cour d'appel των Βρυξελλών)

Επί της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

29 Το Βελγικό Δημόσιο και η Επιτροπή υποστηρίζουν ότι εν προκειμένω επίμαχο είναι μόνο το ζήτημα του εσωτερικού βελγικού δικαίου, η δε Επιτροπή ισχυρίζεται συγκεκριμένα ότι μια διάταξη όπως η διάταξη του προαναφερθέντος άρθρου 40 δεν ασκεί επιρροή στο θέμα του προσδιορισμού του πεδίου εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου. Το Βελγικό Δημόσιο ζητεί από το Δικαστήριο να κηρυχθεί αναρμόδιο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα.

30 Η Dzodzi υποστηρίζει αντιθέτως ότι, λόγω του προαναφερθέντος άρθρου 40, ανακύπτει στην κύρια δίκη ζήτημα κοινοτικών διατάξεων. Το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί των ζητημάτων ερμηνείας που ανακύπτουν σε τέτοιες διαφορές, διότι άλλως υπάρχει το ενδεχόμενο διαμορφώσεως δισταμένων νομολογιών μεταξύ του Δικαστηρίου των ΕΚ και των εθνικών δικαστηρίων ως προς την ερμηνεία των κοινοτικών διατάξεων.

31 Κατά το άρθρο 177 της Συνθήκης, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται προδικαστικώς επί της ερμηνείας της Συνθήκης καθώς και των πράξεων των οργάνων της Κοινότητας.

- 32 Το δεύτερο και το τρίτο εδάφιο του άρθρου αυτού προβλέπουν ότι, οσάκις ανακύπτει ζήτημα ερμηνείας διατάξεως του κοινοτικού δικαίου ενώπιον δικαστηρίου κράτους μέλους, τότε αυτό έχει τη δυνατότητα ή, αν πρόκειται για δικαστήριο που αποφαίνεται σε τελευταίο βαθμό, την υποχρέωση να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο αν κρίνει ότι μια απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του αποφάσεως.
- 33 Η διαδικασία που προβλέπει το άρθρο 177 της Συνθήκης αποτελεί, δηλαδή, ένα όργανο συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, χάρη στο οποίο το πρώτο παρέχει στα δεύτερα τα στοιχεία ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου που αυτά χρειάζονται για την επίλυση των διαφορών που φέρονται ενώπιόν τους.
- 34 Εξ αυτού έπεται ότι μόνο τα εθνικά δικαστήρια, ενώπιον των οποίων εκκρεμεί η διαφορά και τα οποία έχουν την ευθύνη της αποφάσεως που θα εκδώσουν, είναι αρμόδια να εκτιμούν, με βάση τις ιδιαιτερότητες κάθε υποθέσεως, τόσο την ανάγκη μιας προδικαστικής αποφάσεως προκειμένου να εκδώσουν τη δική τους απόφαση όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλουν στο Δικαστήριο.
- 35 Κατά συνέπεια, όταν τα εθνικά δικαστήρια υποβάλλουν ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία διατάξεως του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο οφείλει καταρχήν να αποφαίνεται.
- 36 Ούτε από το γράμμα του άρθρου 177 ούτε από το αντικείμενο της διαδικασίας που αυτό προβλέπει προκύπτει ότι οι συντάκτες της Συνθήκης θέλησαν να αποκλείσουν από την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου τις αιτήσεις εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως που αναφέρονται σε κοινοτική διάταξη, ειδικότερα δε στην περίπτωση όπου το εθνικό δικαιο κράτους μέλους παραπέμπει στη διάταξη αυτή προκειμένου να προσδιορίσει τους κανόνες οι οποίοι εφαρμόζονται σε καθαρά εσωτερική του κατάσταση.
- 37 Αντιστρόφως, η κοινοτική έννομη τάξη έχει πρόδηλο συμφέρον, προκειμένου να αποφεύγονται ενδεχόμενες αποκλίσεις ως προς την ερμηνεία, να ερμηνεύεται κατά τρόπο ενιαίο κάθε διάταξη του κοινοτικού δικαίου, ανεξαρτήτως των συνθηκών υπό τις οποίες εφαρμόζεται.

- 38 Δεδομένου ότι η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου βάσει του άρθρου 177 έχει ως αντικείμενο να επιτυγχάνεται η ομοιόμορφη ερμηνεία των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου σε όλα τα κράτη μέλη, το Δικαστήριο περιορίζεται να συνάγει από το γράμμα και από το πνεύμα των διατάξεων αυτών την έννοια των οικείων κοινοτικών κανόνων. Εν συνεχεία, στα εθνικά δικαστήρια και μόνο εναπόκειται να εφαρμόζουν τις ερμηνευθείσες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά και τα νομικά περιστατικά της υποθέσεως που εκκρεμεί ενώπιόν τους.
- 39 Έτσι, στο πλαίσιο της κατανομής των αρμοδιοτήτων μεταξύ εθνικών δικαστηρίων και Δικαστηρίου που προβλέπει το άρθρο 177, το Δικαστήριο αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις χωρίς να εξετάζει καταρχήν τις περιστάσεις υπό τις οποίες τα εθνικά δικαστήρια αποφάσισαν να του υποβάλουν τα προδικαστικά ερωτήματα και προτίθενται να εφαρμόσουν τη διάταξη κοινοτικού δικαίου που του ζητούν να ερμηνεύσει.
- 40 Οι μόνες περιπτώσεις στις οποίες δεν ισχύει αυτό είναι οι περιπτώσεις όπου είτε προκύπτει ότι η διαδικασία του άρθρου 177 καταστρατηγήθηκε, και στην πραγματικότητα το Δικαστήριο καλείται να αποφανθεί στο πλαίσιο κατασκευασμένης δίκης, είτε είναι πρόδηλο ότι η διάταξη κοινοτικού δικαίου που καλείται να ερμηνεύσει το Δικαστήριο δεν μπορεί να εφαρμοστεί.
- 41 Στην περίπτωση όπου οι διατάξεις του εθνικού δικαίου ορίζουν ως εφαρμοστέο το κοινοτικό δίκαιο, μόνο το εθνικό δικαστήριο είναι αρμόδιο να εκτιμά την ακριβή έκταση της παραπομπής αυτής στο κοινοτικό δίκαιο. Αν κρίνει ότι, λόγω της παραπομπής αυτής, εφαρμόζεται το κοινοτικό δίκαιο στην καθαρά εσωτερικής μορφής διαφορά που εκκρεμεί ενώπιόν του, τότε νομιμοποιείται να υποβάλει προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο υπό τις συνθήκες που προβλέπει το άρθρο 177 της Συνθήκης, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία του Δικαστηρίου.
- 42 Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου περιορίζεται πάντως στην εξέταση των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου. Το Δικαστήριο δεν μπορεί, με την απάντησή του στο εθνικό δικαστήριο, να λάβει υπόψη τη γενική οικονομία των διατάξεων του εσωτερικού δικαίου, οι οποίες, παραπέμποντας στο κοινοτικό δίκαιο, προσδιορίζουν και την έκταση της παραπομπής αυτής. Ο σεβασμός των ορίων που προέβλεψε ο εθνικός νομοθέτης όσον αφορά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου σε καθαρά εσωτερικές κατα-

στάσεις, στις οποίες το κοινοτικό δίκαιο εφαρμόζεται μέσω του εθνικού νόμου, εμπίπτει στο εσωτερικό δίκαιο και, κατά συνέπεια, στην αποκλειστική αρμοδιότητα των δικαστηρίων του κράτους μέλους.

- 43 Στην υπό κρίση υπόθεση, πρέπει να σημειωθεί ότι τα προαναφερθέντα ερωτήματα δεν αφορούν διατάξεις του βελγικού εσωτερικού δικαίου αλλά μόνο τις διατάξεις των προαναφερθέντων κανονισμών και της προαναφερθείσας οδηγίας που αναφέρονται στο δικαίωμα διαμονής και στο δικαίωμα παραμονής των συζύγων των κοινοτικών υπηκόων στο έδαφος κράτους μέλους, καθώς επίσης στις διατάξεις της προαναφερθείσας οδηγίας 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964. Συνεπώς, για τους προεκτεθέντες λόγους και εντός των προαναφερθέντων ορίων, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφανθεί επ' αυτών των προδικαστικών ερωτημάτων.

Επί του δικαιώματος διαμονής και του δικαιώματος παραμονής του συζύγου κοινοτικού υπηκόου (τρίτο ερώτημα του Tribunal de première instance των Βρυξελλών)

- 44 Το άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, αναφέρεται στην περίπτωση του συζύγου του εργαζομένου υπηκόου κράτους μέλους ο οποίος απασχολείται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους. Η διάταξη αυτή αναγνωρίζει στον σύζυγο, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς του, το δικαίωμα εγκαταστάσεως μετά του εργαζομένου στο έδαφος του κράτους απασχολήσεως με την επιφύλαξη της τηρήσεως των διατάξεων της παραγράφου 3 του άρθρου αυτού που αφορούν την κατοικία την οποία διαθέτει ο εργαζόμενος.
- 45 Κατά άρθρα 1 και 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 68/360, της 15ης Οκτωβρίου 1968, τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο στην επικράτειά τους του συζύγου, στον οποίο εφαρμόζονται οι διατάξεις του κανονισμού 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, με απλή επίδειξη δελτίου ταυτότητας ή διαβατηρίου εν ισχύ. Η παράγραφος 2 του άρθρου 3 ορίζει τους όρους υπό τους οποίους τα κράτη μέλη μπορούν, επιπλέον, να απαιτούν θεώρηση εισόδου ή άλλη ισοδύναμη διατύπωση για τους συζύγους που δεν έχουν την ιθαγένεια κράτους μέλους.
- 46 Κατά τα άρθρα 1 και 4 της οδηγίας, τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν στον σύζυγο, ο οποίος είναι σε θέση να προσκομίσει τα έγγραφα που απαριθμούνται στην παράγραφο 3 του άρθρου 4, δικαίωμα διαμονής στην επικράτειά τους, το οποίο βεβαιώνεται με τη χορήγηση άδειας διαμονής.

- 47 Τέλος, από το άρθρο 10 της οδηγίας προκύπτει ότι τα κράτη μέλη δεν μπορούν να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις της οδηγίας, και συγκεκριμένα από τις προαναφερθείσες διατάξεις, παρά μόνο για λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας ή δημοσίας υγείας.
- 48 Ο κανονισμός 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970, που ρυθμίζει το δικαίωμα παραμονής εφαρμόζεται, όπως ορίζουν τα άρθρα 1 και 3, στον σύζυγο του κοινοτικού εργαζομένου όπως ορίζεται στο προαναφερθέν άρθρο 10 του κανονισμού 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968.
- 49 Η παράγραφος 1 του άρθρου 3 του κανονισμού αυτού αναγνωρίζει δικαίωμα μόνιμης παραμονής στον σύζυγο του εργαζομένου ο οποίος κατοικεί με τον εργαζόμενο στο έδαφος κράτους μέλους, αν ο εργαζόμενος έχει αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του κράτους αυτού κατά το άρθρο 2 του κανονισμού, ακόμα δε και μετά τον θάνατο του εργαζομένου.
- 50 Κατά το άρθρο 2 του κανονισμού, το δικαίωμα παραμονής του εργαζομένου εξαρτάται, εκτός των περιπτώσεων που προβλέπονται στην παράγραφο 1, σημείο β), δεύτερο εδάφιο, και στην παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, από ορισμένη ελάχιστη περίοδο απασχολήσεως και κατοικίας στο έδαφος του κράτους μέλους.
- 51 Η παράγραφος 2 του άρθρου 3 του κανονισμού αναφέρεται στην περίπτωση όπου ο εργαζόμενος αποβιώνει κατά τη διάρκεια του επαγγελματικού του βίου πριν αποκτήσει το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του κράτους μέλους. Στην περίπτωση αυτή ο σύζυγος έχει δικαίωμα παραμονής όταν ο εργαζόμενος κατά τον χρόνο του θανάτου του είχε διαμείνει στο έδαφος του κράτους μέλους συνεχώς επί δύο τουλάχιστον έτη ή όταν ο θάνατος οφείλεται σε εργατικό ατύχημα ή επαγγελματική ασθένεια.
- 52 Το άρθρο 5 του κανονισμού αναφέρει τους όρους υπό τους οποίους ασκείται το δικαίωμα παραμονής. Κατά την παράγραφο 1, ο δικαιούχος έχει στη διάθεσή του προθεσμία δύο ετών αφότου γεννάται το δικαίωμα, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του κανονισμού, προκειμένου να το ασκήσει. Κατά το διάστημα αυτό μπορεί να εγκαταλείπει το έδαφος του κράτους μέλους χωρίς να θίγεται το δικαίωμα αυτό. Η παράγραφος 2 ορίζει ότι καμιά διατύπωση δεν απαιτείται από τον δικαιούχο για την άσκηση του δικαιώματος αυτού.

- 53 Τέλος, η ύπαρξη του δικαιώματος παραμονής βεβαιώνεται με τη χορήγηση αδείας διαμονής υπό τους όρους που προβλέπει το άρθρο 6 του κανονισμού.
- 54 Αν η εφαρμογή των προαναφερθεισών κοινοτικών διατάξεων παρουσίαζε δυσκολίες για τον λόγο ότι οι διατάξεις πρέπει να εφαρμοστούν στην καθαρά εσωτερική περίπτωση την οποία αφορά η κύρια δίκη, η άρση της δυσχέρειας αυτής εμπίπτει στην αρμοδιότητα του εθνικού δικαστηρίου. Σημειωτέον σχετικά ότι στο δικαστήριο αυτό απόκειται να εκτιμήσει την έκταση την οποία θέλησε να δώσει ο εθνικός νομοθέτης στην παραπομπή στο κοινοτικό δίκαιο την οποία προβλέπει και, αν το κρίνει αναγκαίο, να εκτιμήσει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορούν να εφαρμοστούν οι διατάξεις του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, που αφορούν την κατοικία την οποία πρέπει να διαθέτει ο εργαζόμενος για την οικογένειά του ή οι διατάξεις του κανονισμού 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970, που απαιτούν, για την αναγνώριση του δικαιώματος παραμονής, ορισμένες ελάχιστες περιόδους διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους, επί εργαζομένου που έχει την ιθαγένεια του κράτους αυτού.
- 55 Πρέπει, επομένως, να δοθεί η απάντηση ότι ο σύζυγος εργαζομένου ενός κράτους μέλους που απασχολείται ή απασχολήθηκε στο έδαφος άλλου κράτους μέλους μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα διαμονής ή το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του τελευταίου κράτους υπό τις συνθήκες που προβλέπουν η οδηγία 68/360, της 15ης Οκτωβρίου 1968, ο κανονισμός 1612/68, της 15ης Οκτωβρίου 1968, και ο κανονισμός 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970. Το εθνικό δικαστήριο δεσμεύεται μεν από τα στοιχεία και την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που του δίδει το Δικαστήριο, πλην όμως σ' αυτό εναπόκειται να εκτιμήσει, με γνώμονα την έκταση της παραπομπής της εθνικής νομοθεσίας στις προαναφερθείσες κοινοτικές διατάξεις, τις συνθήκες υπό τις οποίες οι διατάξεις αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στην καθαρά εσωτερικής φύσεως περίπτωση που αποτέλεσε την αφορμή της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς.

Επί των μέσων παροχής έννομης προστασίας που προβλέπει η οδηγία 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964 (προδικαστικά ερωτήματα του Cour d'appel των Βρυξελλών)

- 56 Όπως προαναφέρθηκε, το άρθρο 1 της οδηγίας 64/221 της 25ης Φεβρουαρίου 1964 οριοθετεί το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, το οποίο καλύπτει τους υπηκόους ενός κράτους μέλους που διαμένουν ή μεταβαίνουν σε άλλο κράτος μέλος προκειμένου να ασκήσουν μισθωτή δραστηριότητα και, υπό τους καθοριζόμενους όρους, τους συζύγους τους.

Επί του άρθρου 8 της οδηγίας

- 57 Το άρθρο 8 ορίζει ότι κάθε πρόσωπο που καλύπτεται από την οδηγία « πρέπει να δύναται να ασκήσει κατά της αποφάσεως περί αρνήσεως εισόδου, αρνήσεως εκδόσεως ή ανανεώσεως της αδείας διαμονής ή κατά της αποφάσεως περί απομακρύνσεως από την επικράτεια τις προσφυγές που δύνανται να ασκήσουν οι ημεδαποί κατά των πράξεων της διοικήσεως ».
- 58 Η διάταξη αυτή χαρακτηρίζει τις αποφάσεις στις οποίες αναφέρεται η οδηγία ως « πράξεις της διοικήσεως » και επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να δίδουν σε κάθε θιγόμενο από τέτοια μέτρα το δικαίωμα ασκήσεως των ιδίων μέσων παροχής έννομης προστασίας που μπορούν να ασκούν και οι ημεδαποί κατά των πράξεων της διοικήσεως. Επομένως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν, χωρίς να παραβούν την υποχρέωση που υπέχουν από το άρθρο 8, να προβλέπουν για τα πρόσωπα που εμπíπτουν στην οδηγία προσφυγές οι οποίες διέπονται από ειδικές διαδικασίες παρέχουσες λιγότερες εγγυήσεις από αυτές που παρέχουν οι προσφυγές τις οποίες ασκούν οι ημεδαποί κατά των πράξεων της διοικήσεως (απόφαση της 5ης Μαρτίου 1980, Josette Peca-staing, σκέψη 10, 98/79, Rec. 1980, σ. 691).
- 59 Επομένως, αν σε ένα κράτος μέλος το διοικητικό δικαστήριο δεν έχει την αρμοδιότητα να αναστείλει την εκτέλεση διοικητικής αποφάσεως ή να λάβει συντηρητικά μέτρα όσον αφορά την εκτέλεση αυτή, την αρμοδιότητα όμως αυτή έχουν τα τακτικά δικαστήρια, το εν λόγω κράτος μέλος έχει την υποχρέωση να δίδει στα πρόσωπα τα οποία εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας το δικαίωμα να προσφεύγουν ενώπιον των δικαστηρίων αυτών υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς. Υπογραμμίζεται πάντως ότι οι δυνατότητες αυτές εξαρτώνται κυρίως από την οργάνωση των δικαστηρίων και από την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ αυτών στα διάφορα κράτη μέλη, η μόνη δε υποχρέωση που επιβάλλει στα κράτη μέλη το άρθρο 8 είναι να αναγνωρίζουν στα πρόσωπα που προστατεύονται από το κοινοτικό δίκαιο δυνατότητες ασκήσεως μέσων παροχής έννομης προστασίας που δεν θα είναι λιγότερο ευνοϊκές από τις παρεχόμενες στους ημεδαπούς όσον αφορά την προσβολή πράξεων της διοικήσεως (απόφαση της 5ης Μαρτίου 1980, Josette Pecastaing, σκέψη 11).
- 60 Πρέπει, συνεπώς, να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 8 της οδηγίας 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να εξασφαλίζουν, στα πρόσωπα τα οποία καλύπτει η οδηγία, ένδικη προστασία που να μην είναι λιγότερο ευνοϊκή, ειδικότερα όσον αφορά την αρχή στην οποία μπορούν να προσφύγουν τα πρόσωπα αυτά και τις αρμοδιότητες της αρχής αυτής, από την προστασία που παρέχουν στους δικούς τους υπηκόους σε περίπτωση προσφυγής κατά των πράξεων της διοικήσεως.

Επί του άρθρου 9 της οδηγίας

- 61 Με το προδικαστικό ερώτημα ερωτάται στην ουσία αν το άρθρο 9 της οδηγίας επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν, υπέρ των προσώπων που καλύπτει η οδηγία, το δικαίωμα να προσφύγουν, πριν από την εκτέλεση της αποφάσεως με την οποία απορρίπτεται το αίτημα της χορηγήσεως τίτλου διαμονής ή της αποφάσεως περί απομακρύνσεως από την επικράτεια, ενώπιον δικαστηρίου που αποφαινεται κατ' επείγουσα διαδικασία και έχει την αρμοδιότητα να λαμβάνει συντηρητικά μέτρα όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής.
- 62 Το άρθρο 9, παράγραφος 1, της οδηγίας 64/221 της 25ης Φεβρουαρίου 1964 σκοπεύει να κατοχυρώσει ένα ελάχιστο επίπεδο ένδικης προστασίας για τα πρόσωπα κατά των οποίων εκδίδεται απόφαση περί αρνήσεως ανανεώσεως της αδείας διαμονής ή για τους κατόχους αδείας διαμονής κατά των οποίων εκδίδεται απόφαση περί απομακρύνσεως από την επικράτεια. Η διάταξη αυτή που εφαρμόζεται στην περίπτωση όπου δεν προβλέπεται η δυνατότητα ασκήσεως ένδικης προσφυγής ή όπου η προσφυγή αυτή αναφέρεται μόνο στη νομιμότητα της αποφάσεως ή δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα, προβλέπει την αρμοδιότητα αρχής διαφορετικής από αυτήν που εκδίδει την απόφαση. Εκτός επειγουσών περιπτώσεων, η διοικητική αρχή λαμβάνει την απόφαση της μόνο κατόπιν γνώμης του συμβουλευτικού αυτού οργάνου. Ο ενδιαφερόμενος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να προβάλλει τα μέσα υπερασπίσεώς του ενώπιον του οργάνου αυτού και να επικουρείται ή να εκπροσωπείται κατά τους διαδικαστικούς όρους που προβλέπει η εθνική νομοθεσία.
- 63 Η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου ορίζει ότι τα πρόσωπα κατά των οποίων εκδίδεται απόφαση περί αρνήσεως εκδόσεως της πρώτης αδείας διαμονής ή απόφαση περί απομακρύνσεως από την επικράτεια της εν λόγω αδείας μπορούν να προσφύγουν στην αρχή εκείνη της οποίας η γνώμη προβλέπεται στην παράγραφο 1. Ο ενδιαφερόμενος επιτρέπεται τότε να αναλάβει αυτοπροσώπως την υπεράσπισή του εκτός αν υπάρχουν λόγοι αναγόμενοι στην ασφάλεια του κράτους.
- 64 Η αρχή αυτή εκφέρει γνώμη η οποία, όπως προκύπτει από τους σκοπούς του συστήματος που προβλέπει η οδηγία, κοινοποιείται προσηκόντως στον ενδιαφερόμενο (απόφαση της 18ης Μαΐου 1982, Adoui και Cornuaille, σκέψη 18, 115/81 και 116/81, Συλλογή 1982, σ. 1665).
- 65 Η οδηγία δεν διευκρινίζει τον τρόπο κατά τον οποίο ορίζεται η αρμόδια αρχή του άρθρου 9. Δεν ορίζει ότι πρέπει να είναι δικαστήριο ή να απαρτίζεται από δικαστές. Ούτε προβλέπει ότι τα μέλη της πρέπει να ορίζονται για συγκεκριμένη περίοδο. Είναι ουσιώδες, αφενός, να αποδεικνύεται σαφώς ότι η αρχή ασκεί τα καθήκοντά της με

πλήρη ανεξαρτησία και ότι δεν υπόκειται αμέσως ή εμμέσως, κατά την άσκηση των καθηκόντων της, στον έλεγχο της αρχής η οποία καλείται να λάβει τα προβλεπόμενα στην οδηγία μέτρα (απόφαση της 18ης Μαΐου 1982, Adoui και Cornuaille, προαναφερθείσα, σκέψη 16) και αφετέρου να ακολουθεί διαδικασία παρέχουσα στον ενδιαφερόμενο, υπό τους όρους που καθορίζει η οδηγία τη δυνατότητα να προβάλλει τα μέσα υπερασπίσεώς του.

66 Ναι μεν δεν προβλέπεται ότι η αρχή αυτή μπορεί να λαμβάνει συντηρητικά μέτρα όσον αφορά το δικαίωμα διαμονής, πλην όμως πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά το άρθρο 9 της οδηγίας όπως ερμηνεύεται από το Δικαστήριο (απόφαση της 5ης Μαρτίου 1980, Pecastaing, προαναφερθείσα, σκέψη 18), η απόφαση περί απομακρύνσεως από την επικράτεια κατά την έννοια της διατάξεως αυτής δεν μπορεί να εκτελεστεί εφόσον έχει επιληφθεί της υποθέσεως η αρχή αυτή, εκτός επειγουσών περιπτώσεων, πριν το συμβουλευτικό αυτό όργανο εκφέρει τη γνώμη του και πριν αυτή περιέλθει σε γνώση του ενδιαφερομένου. Σημειωτέον εξάλλου ότι το εν λόγω μέτρο δεν μπορεί να εκτελεστεί κατά παράβαση του δικαιώματος του ενδιαφερομένου να διαμείνει στο έδαφος του κράτους μέλους για όσο διάστημα είναι αναγκαίο προκειμένου να ασκήσει το μέσο παροχής έννομης προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 8 της οδηγίας (απόφαση της 5ης Μαρτίου 1980, Pecastaing, προαναφερθείσα, σκέψη 12).

67 Από τις σκέψεις αυτές προκύπτει ότι το άρθρο 9 δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαιτεί τη θέσπιση, υπέρ των προσώπων που καλύπτει η οδηγία, ένδικης προσφυγής όπως αυτή που περιγράφει το βελγικό δικαστήριο.

68 Πρέπει να σημειωθεί ότι, αντίθετα με όσα υποστηρίζει η Dzodzi, η ερμηνεία αυτή του άρθρου 9 της οδηγίας δεν είναι ασυμβίβαστη με κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου την οποία καθιερώνει το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών της 4ης Νοεμβρίου 1950 ή το άρθρο 14 της Διεθνούς Συμφωνίας περί των Αστικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, της 19ης Δεκεμβρίου 1966 (*Recueil des traités des Nations unies*, τόμ. 999, σ. 171), δεδομένου ότι καμιά από τις διατάξεις των διεθνών αυτών συμβάσεων δεν μπορεί να ερμηνευθεί, κατά το γράμμα της, ως επιβάλλουσα τη θέσπιση ένδικης προσφυγής η οποία να παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά που αναφέρει το Cour d'appel των Βρυξελλών.

69 Επομένως, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 9 της οδηγίας 64/221, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να θεσπίσουν, υπέρ

των προσώπων που καλύπτει η οδηγία, τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής, πριν από την εκτέλεση της αποφάσεως με την οποία η διοίκηση αρνείται τη χορήγηση τίτλου διαμονής ή την εκτέλεση μέτρου απομακρύνσεως από το έδαφος, ενώπιον δικαστηρίου που κρίνει κατ' επείγουσα διαδικασία και είναι αρμόδιο να λαμβάνει συντηρητικά μέτρα σχετικά με το δικαίωμα διαμονής.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 70 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπέβαλε παρατηρήσεις στο Δικαστήριο δεν αποδίδονται. Επειδή η διαδικασία έχει, έναντι των διαδικών της κύριας δίκης, τον χαρακτήρα παρεμπιπτόντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλαν το Tribunal de première instance των Βρυξελλών με Διάταξη της 5ης Οκτωβρίου 1988 και το Cour d' appel των Βρυξελλών με Διάταξη της 16ης Μαΐου 1989, αποφαινεται:

- 1) Ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, η οδηγία 68/360/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας, ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1251/70 της Επιτροπής, της 29ης Ιουνίου 1970, περί του δικαιώματος των εργαζομένων να παραμένουν στην επικράτεια κράτους μέλους μετά την άσκηση σ' αυτό ορισμένης εργασίας, και η οδηγία 64/221/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, περί του συντονισμού των ειδικών μέτρων για τη διακίνηση και τη διαμονή αλλοδαπών, τα οποία δικαιολογούνται από λόγους δημοσίας τάξεως, δημοσίας ασφαλείας και δημοσίας υγείας, δεν εφαρμόζονται σε καθαρά εσωτερικής φύσεως περιπτώσεις κράτους μέλους όπως είναι η περίπτωση του υπηκόου τρίτης χώρας ο οποίος, υπό μόνη την ιδιότητα του συζύγου υπηκόου κράτους μέλους, επικαλείται το δικαίωμα διαμονής ή το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος αυτού του κράτους μέλους.

- 2) Ο σύζυγος εργαζομένου ενός κράτους μέλους που απασχολείται ή απασχολήθηκε στο έδαφος άλλου κράτους μέλους μπορεί να επικαλεστεί το δικαίωμα διαμονής ή το δικαίωμα παραμονής στο έδαφος του τελευταίου κράτους υπό τις συνθήκες που προβλέπουν η οδηγία 68/360/ΕΟΚ, της 15ης Οκτωβρίου 1968, και ο κανονισμός (ΕΟΚ) 1251/70, της 29ης Ιουνίου 1970. Το εθνικό δικαστήριο δεσμεύεται μεν από τα στοιχεία και την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που του δίδει το Δικαστήριο, πλην όμως σ' αυτό εναπόκειται να εκτιμήσει, με γνώμονα την έκταση της παραπομπής της εθνικής νομοθεσίας στις προαναφερθείσες κοινοτικές διατάξεις, τις συνθήκες υπό τις οποίες οι διατάξεις αυτές μπορούν να εφαρμοστούν στην καθαρά εσωτερικής φύσεως περίπτωση που αποτέλεσε την αφορμή της εκκρεμούς ενώπιόν του διαφοράς.
- 3) Το άρθρο 8 της οδηγίας 64/221/ΕΟΚ, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να εξασφαλίζουν, στα πρόσωπα τα οποία καλύπτει η οδηγία, ένδικη προστασία που να μην είναι λιγότερο ευνοϊκή, ειδικότερα όσον αφορά την αρχή στην οποία μπορούν να προσφύγουν τα πρόσωπα αυτά και τις αρμοδιότητες της αρχής αυτής, από την προστασία που παρέχουν στους δικούς του υπηκόους σε περίπτωση προσφυγής κατά των πράξεων της διοικήσεως.
- 4) Το άρθρο 9 της οδηγίας 64/221/ΕΟΚ, της 25ης Φεβρουαρίου 1964, δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να θεσπίσουν, υπέρ των προσώπων που καλύπτει η οδηγία, τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής, πριν από την εκτέλεση της αποφάσεως με την οποία η διοίκηση αρνείται τη χορήγηση τίτλου διαμονής ή την εκτέλεση μέτρου απομακρύνσεως από το έδαφος, ενώπιον δικαστηρίου που κρίνει κατ' επείγουσα διαδικασία και είναι αρμόδιο να λαμβάνει συντηρητικά μέτρα σχετικά με το δικαίωμα διαμονής.

Due	Mancini	O'Higgins	
Moitinho de Almeida	Rodríguez Iglesias	Schockweiler	Grévisse

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 18 Οκτωβρίου 1990.

Ο γραμματέας

Ο Πρόεδρος

J.-G. Giraud

O. Due